

УДК: 323.28:327
Примљено: 10. 06. 2005
Прихваћено: 15. 08. 2005.
Саопштење са скупа

Српска политичка мисао
број 3-4/2005
год. 12. vol. 15
стр. I-XII

Драган Симеуновић
Факултет политичких наука, Београд

ПРОБЛЕМ ДЕФИНИСАЊА САВРЕМЕНОГ ТЕРОРИЗМА

Дуго трајање и честа ескалација тероризма (и поред сталних тврдњи многих држава о великом успесима у борби против њега), претворили су га у не само најударнију политичку тему, већ после низа деценија теоријске игноранције и у један од најатрактивнијих феномена за истраживаче друштвено-политичких појава.

Зато оно што сигурно данас мањка на теоријском плану нису ни спомињања тероризма, нити пак признање његове све веће присутности као истраживачког темата у разним пољима друштвених наука. Шта више, данас смо више него икада загушени разноврсним текстовима и вестима о тероризму. Но, невоља је у томе што је тероризам врло сложен друштвени проблем који захтева опсежне и прецизне научне анализе и што потпунија и квалификованија научна објашњења, а не тек пуку дескрипцију, емоцију или дневнополитичку конотацију којих има понајвише у слову о њему.

Такво стање узроковано је између осталог и чињеницом да су политичка помодност истраживања тероризма која је нарочито нахрупила на академску и публицистичку сцену после 11. септембра 2001, а онда и злоћудна и константна хиператрактивност савременог тероризма, привукли енормну пажњу не само медија и света политике, него и низа научних истраживача, од којих не мали број први пут или тек од скора истражује овај феномен.

Док је, с једне стране, за сваку похвалу повећање научног интересовања за проблеме политичког насиља јер то може да допринесе ефикаснијем отклањању овог друштвеног зла, с друге стране, има и превише потврда старог правила да се и најбоље намере лако потиру нестручношћу која је, нарочито у нас, још увек неретко условљена непознавањем методологије истраживања друштвених појава и, скоро редовно, непоседовањем изграђеног категоријалног апарата који би био примерен истраживачком упуштању у свет теорије и емпирије политичког насиља. Одржању таквог стања умногоме доприноси и скромна политичка култура немалог броја политичара и новинара, која у споју са енормном страшћу за бављење политиком рађа бројне погрешке и заблуде на плану теоријског разматрања и оцењивања тероризма, а што се све итекако увећава због склоности повећег броја научника да повлађују свету политике и уопште ставу било које јавности.

Потреба за научним истраживањем тероризма које би било ослобођено од угађања свету политике и уопште за његовим јасним прецизирањем, расте у оној мери у којој тероризам постаје глобални феномен као мора свих.

Као што се из приложене табеле види, тероризам је данас једна од најфреквентнијих "политичких речи" на свету.

Исто тако, помињање дефиниција тероризма на око двадесет и пет милиона страница Интернета говори о нарастању свести о потреби стварања једне општеприхваћене дефиниције:

	Oct 4 th , 2004 4. oktobar	Jan 27 th 2005 27. januar	Dec 22 nd 2005 22. decembar
1. definition of terrorism	6.070	2.310.000	9,260.000
2. definitions of terrorism	230.000	856.000	2,000.000
3. definitions terrorism	232.000	867.000	1.999.000
4. definition of terrorisms	2,040.000	82.400	/
5. terrorism definition	2.050.000	2.250	9,180.000
6. terrorism	9,580.000	21,200.000	128.000.000

Објективан разлог због кога не постоји светски прихваћена дефиниција тероризма је и тај што *тероризам није нимало лако дефинисати*.

Реч је о *сложеној и развојној појави која има мноштво појавних облика* што отежава посао дефинисања и најупорнијим

и најквалификованијим истраживачима. Познато је да је одувек било лакше дефинисати статичне појаве од оних које карактерише изразити динамизам и које се јављају у различитим формама. Зато Волтер Лакер са правом упозорава да је "тероризам опасно тле за симплификаторе и генерализаторе".¹ И велики филозоф Ралф Дарендорф је један од оних који упозорава да "оно што ми зовемо тероризмом има много узрока, и човек мора бити опрезан са једноставним објашњењима" (подвукао Д.С.).

Такође, *и остоје бројне, уврежене а нејасне, и при том још и међусобно сјорне колоквијалне предсјаве* о томе шта је тероризам. То што просечан човек мисли да зна шта је тероризам и да му не треба никаква дефиниција још је и разумљиво, али кад такав став имају врхунски политичари као људи који одлучују о судбинама многих других, и притом немају жељу ни да сазнају много више, само може да забрине. Мада повремене не тактичне изјаве политичара које изражавају овај став формално скидају одговорност са науке када је реч о немању једне универзално прихваћене дефиниције тероризма, то суштински нимало не решава проблем. Од таквих *разговорних предсјава* о тероризму, које заправо служе тек за *уко сјоразумевање*, а теже да буду снагом политичког ауторитета који их изговара унапређене у коначну дефиницију, наводимо као типичну ону коју је изнео Цереми Гринсток, британски амбасадор у ОУН, у свом говору после 11. септембра 2001.: "У порасту су питања о проблему дефиниције тероризма. Хајде да будемо разумни и кажемо: тероризам је тероризам. Шта изгледа, мирише и убија као тероризам јесте тероризам".²

Тероризам није ни мало лако дефинисати већ стога што *неке државе неће да тероризам буде дефинисан* тако да то не одговара испуњењу њихових посебних политичких интереса. Тај проблем увећава чињеница да неки који хоће да се усвоји дефиниција тероризма на глобалном нивоу не теже томе из алтруизма, већ зато да би се у самој дефиницији огледало *њихово схваћање тероризма*, а тиме и да се створи алатка којом ће се моћи остваривати њихови, такође ништа мање, строго посебни интереси.

Напор да се утврди међународно призната дефиниција тероризма је очигледно условљен најмање двема, сасвим опреч-

1 Walter Laqueur, *The Age of Terrorism*, 1987, п. 9.

2 Sir Jeremy Greenstock, in: John Collins, *Terrorism, in Collateral Language: A User's Guide to America's New War*, 2002, пп. 167-8.

ним прагматским потребама: прво, да се наметне једна политички употребљива дефиниција, и друго, да се избегне управо та дефиниција, односно последице које би могле произаћи из њене евентуалне међународне прихваћености.

Постоји, ипак, и општи интерес за стварањем једне објективне и ни по чијем диктату или интересу настале дефиниције тероризма, из простог разлога што је тероризам одиста проблем и што је много тога око њега и у вези њега проблем, а проблеме треба решавати.

Но, на том путу мора се рачунати са постојањем озбиљне и распрострањене препреке у форми *неразликовања, односно мешања и замењивања појма тероризма са другим облицима политичког насиља*. Неупућене у феноменологију насиља збуњује то што постоји мноштво облика политичког насиља, како основних тако и сложених, при чему неки од њих, пре свега основни облици политичког насиља улазе у садржај тероризма, док се се многи од сложених облика политичког насиља на плану појмовног садржаја у већој или мањој мери садржајно пресецају (мада не и сасвим поклапају) са тероризмом, што лако може изазвати утисак да је реч о истој појави.

Међутим, неопходно је направити *разлику између намерног и ненамерног мешања и замењивања појмова*.

Интересно засновано естетизирање политике као део официјелне и неофицијелне политичке борбе у системима и државама који су били или су сада угрожени тероризмом допринели су томе да је тероризам данас и заувек неспорно ружна, али и врло атрактивна реч. То условљава свесно неадекватно коришћење термина тероризам, чиме се настоји појачати негативан утисак о некој појави коју хоћемо да осудимо. Често непримено посезање за овом речју, пре свега у медијима и у оквиру политичких оцена, као и трпање многих других облика политичког насиља под називник тероризма представљају много више облике *пропагандне манипулације*, као рецимо када се цео један народ или једна религија оцене као терористички, него што представљају израз непознавања ствари. Руку на срце, томе умногоме доприноси сама природа медија, понекад и више од воље новинара или уредника да манипулише термином тероризам како би привукао већу пажњу корисника. Наиме, медији данас захтевају кратке ударне наслове и речи у њима које заузимају мало простора а казују много и изазивају емоцију и знатно жељу. Реч тероризам је без сумње управо таква реч па није чудо што често и у земљама развијене демократије реч тероризам

буде у наслову, а касније је нигде нема у чланку на који се наслов односи. Код нас је таква ситуација још далеко чешћа, и то не само због природе медија.

Други разлог појмовног мешања тероризма са сродним облицима политичког насиља лежи у неразликовању тероризма као сложеног облика политичког насиља од других, и сложених и основних облика политичког насиља чији је узрок *непознавање* самог феномена тероризма и њему сродних феномена, а не намера манипулације термином тероризам.

Простор намењен за излагање ове теме нам не омогућује да уђемо у све финесе појмовно-садржајне испреплетености тероризма и других облика политичког насиља које доводе до неразликовања тероризма од других облика политичког насиља, али је неопходно осврнути се бар на *најтипичније грешке* као што су неразликовање терора и тероризма, као и тероризма и гериле .

Неразликовање терора од тероризма је у томе што су оба оружје мањине, што су им жртве најчешће недужна лица и што теже изазивају страха не код жртве, већ страха жртвом код друштвене групе којој жртва припада. Полазни критеријум њиховог разликовања је однос извршеног насиља и власти. Терор је претежно вршење насиља у оквиру процеса спровођења моћи са циљем одржавања на власти, односно задржавања или увећања моћи владајућих, дакле терор је увек насиље власти, док је тероризам вршење насиља против неке и нечије власти, дакле, он је један од облика насилног супротстављања власти. Међутим, као што терор није ознака за свако насиље власти, већ само за страховладу, тако ни тероризам није присутан у савременом друштву само као облик насиља против недемократске, тоталитарне владавине, већ је могући вид субверзивног деловања против сваке, па чак и врло демократске власти. Као и тероризам, и терор представља директно насиље, али насиље институција и то масовно, са израженом комуникативном функцијом. И други пол - инструменталност, екстремно је развијен код терора с обзиром на, или број погођених насиљем, или с обзиром на интензитет метода извођења. Нажалост, није велик број аутора који, тежећи терминолошком и појмовном разграничењу тероризма и терора, уочавају њихове сличности и разлике узимајући за полазни критеријум њиховог разликовања однос извршеног насиља и власти.

Такође честа, али углавном намерна грешка је *изједначавање тероризма са герилом* или ослободилачким покретом.

Герила се може дефинисати као форма борбено-организованог политичког деловања малих, наоружаних, врло мобилних илегалних група које, претендирајући на заступање интереса народа и налазећи упориште у њему, врше колективну употребу оружане силе као директног насиља против владајућих, завојевача или окупатора.

Према простору, начину и циљевима извођења герилских дејстава разликујемо сеоску герилу, са ослонцем на масе и на ширу територију, и градску, строго кадровску герилу. Уобичајено је да се герила на ширем територију, обично лоцирана потпуно ван градова и са ослонцем на широке масе, сматра правом герилом.

И тероризам и герила су насиље усмерено против власти и могу бити мотивисани истим разлозима за борбу.

Тероризам се непогрешиво разликује од гериле по томе што *терористи* за разлику од *герилаца* не поседују *територију*, не носе оружје јавно и не уживају јавну подршку *сиановништва*. Уз то, постоји и низ техничких детаља разликовања терориста од герилаца који су прописани међународним конвенцијама, али су од мањег значаја за утврђивање ко су терористи а ко герилци. По тим конвенцијама, на пример, герилци су дужни да носе јасно видљиве ознаке припадништва својој организацији, што свакако није одлучујући критеријум за одређивање терориста и тероризма, односно герилаца и гериле, мада свакако може бити од помоћи. Такве видљиве симболе је на пример користила Ослободилачка војска Косова да би потврдила да је герилска а не терористичка организација.

Оно што ствара забуну и код стручњака када је у питању разликовање сваког, а нарочито руралног тероризма од гериле, јесте *несхваћање* да се *тероризам* може *преливаати* у *герилу* и *обрнуто*. Већина стручњака има окамењен приступ посматрања по принципу: једном тероризам увек тероризам, односно једном герила увек герила. Тај лењи и догматски начин мишљења није у складу са динамичношћу света политике и нарочито је у нескладу са динамичношћу политичких процеса које воде честом и брзом преображавању политичких појава.

Напросто, услед стицаја разноврсних околности тероризам може прерасти у герилу, као што и герила може пасти на ниво тероризма. Чест пример за то је деловање "Тамилских тигрова" који повремено нарастају услед повољних услова до нивоа гериле, а повремено, пре свега услед бруталне репресије владиних снага, падају на ниво терористичке организације, која

као и све терористичке организације делује илегално, не поседује територију и чији припадници више не носе оружје јавно. На нашем тлу пример те метаморфозе тероризма у герилу и обрнуто, јесте деловање ОВК која се, наставши као терористичка организација, повремено подизала до нивоа гериле, али кад би под ударцима југословенских и српских власти бивала разбијена, једва је преживљавала као терористичка организација.

Управо постојање тероризма на Косову и Метохији, као и у Африци, на пример у Алжиру, потврђује научну *исправност одбацавања монокаузалног одређивања тероризма*, у овом случају по критеријуму бројности. Наиме, сам број *терориста* и када је велики није довољан за дефиниционо преквалификовање тероризма у герилу или устанак. Не само алжирске власти, него и цео свет обележава алжирске фанатике без обзира на њихову масовност као терористе, баш као што су и италијански левичарски екстремисти и поред достигнутог броја од око 10.000, једнако били терористи као и немачки или француски терористи, иако број ових других никада није прешао број од неколико десетина. Само из политичких разлога овај критеријум се није примењивао на албанске терористе. Ни у Алжиру, као ни својевремено у Италији, терористи не поседују територију, не носе оружје јавно нити уживају јавну подршку становништва.

То што и поред многобројности дефиниција тероризма, не постоји једна, у светским оквирима прихваћена дефиниција тероризма, (а што иначе није редак случај када су у питању дефиниције политичких феномена), је веома изразито *условљено различитиошћу и сувројсављеношћу политичких интереса*. То само индиректно потврђује да се на тероризам гледа као на важан инструмент политичке борбе, разуме се, под условом да је његова оштрица окренута против политичких противника.

Двосирукост стандарда, а шиме и двосирукост морала у међународној политици се огледа и на овом плану. Све земље, а нарочито велике силе, бескомпромисно искорењују тероризам који им прети. Међутим, када је у питању тероризам у "туђем дворишту", немали број земаља се понаша крајње интересно и тиме често и супротно међународном праву, идући све до граница отворене подршке неком тероризму. Опредељивање за подршку нечијем тероризму је увек и фактичко определљивање против онога према коме је тај тероризам усмерен. Самим тим је и логично што државе које подржавају нечији тероризам,

не називају тај тероризам тероризмом већ герилом или ослободилачким покретом иако појава не испуњава основне услове да би била тако дефинисана.

Дефинисање тероризма отежава и низ других фактора.

Набројаћемо неке значајније од њих:

- тероризам је претежно *шајна активност*, што и поред многих сазнања о њему ипак спречава потпуни увид у овај феномен, чак и онда када он припада прошлости. Нова открића о некој терористичкој организацији увек бацају веома значајно светло на њу и мењају представу о њој, њеној снази, методима или правим циљевима. Да не говоримо о случајевима попут оног када је релативно скоро откривено да је почетком 20. века шпанска полиција сама штампала анархистичке летке, па чак и часописе, како би у јавности увећала осећај опасности од тероризма и себи дала одрешене руке.

- термин тероризам је од свог настанка пре два века до данас *више пута мењао своје значење*. У почетку је заправо служио као ознака за насиље револуционара који су преузимали власт, дакле и за насиље власти, да би током 19. века био везан за деловање неких анархистичких и нихилистичких организација, а у двадесетом веку је два пута, прво поводом деловања режима страховладе какви су били нацистички и стаљинистички, а затим и поводом неслагања западних великих сила са ослободилачким пројектима колонијалних народа који су се служили и насиљем у својој борби за ослобођење, термин тероризам поново везиван за насиље власти, да би од седамдесетих година до данас поново био везиван за насиље против неке и нечије власти, мада повремено и за насиље неких држава које су означиване као "спонзори тероризма", "осовине зла" и сл.
- *термин тероризам је данас изразио демонизован* услед политичког естетизирања, мада, супротно данас распрострањеном мишљењу, није увек био (рецимо, у 19. веку руски анархисти и нихилисти су сами себе називали терористима, а данас ниједан терориста на свету себе не означава као терористу),
- мало је данас политичких феномена при чијем дефинисању као у случају дефинисања тероризма *учествују у иако великој мери интереси и емоције*,
- *тероризам се често* из разлога лакшег обрачуна власти са њим дефиниционо своди на обичан криминал чи-

- ме се постиже непризнавање статуса политичких актера терористима, али зато феномен остаје затамњен у својој политичкој димензији и стога и необјашњен,
- *различити научни приступи* (правни, политиколошки, војни, социолошки и други) *доводе* при покушају дефинисања тероризма до *употребе различитих вокабулара* уобичајених за те науке, а који се међусобно до некле разликују, што изазива семантичке тешкоће, најчешће у форми присутности синонимности и хомонимности језика.
 - *терористи се често ангажују и у неким другим, више легитимним облицима оружаних конфликта, па чак и у легалним политичким активностима*, што ствара немалу конфузију при покушају дефинисања. Дефиниције се покушавају прилагодити личностима како би их демонизовале, уместо да се дефинишу само њихове активности. Кад неко дела илегално и насилно он је терориста, једнако као што његово деловање није терористичко док, рецимо, гласа. Као што се не може осудити за ово друго, он се мора осудити за насилну, прву наведену форму политичког делања.
 - *дефинисање тероризма као појаве се често замењује дефинисањем само метода или циљева терориста*, било зато што су упадљиво у првом плану опажања, било из разлога потребе њихове наглашене осуде и истицања неприхватљивости тих метода и циљева у једном друштву.

Иако се експерти међународних институција и држава углавном не слажу у томе шта јесте тероризам, ипак се врло често слажу у томе *шта тероризам није*. Постоје строго изграђени и релативно широко прихваћени критеријуми разликовања насилничких кландестилних политичких ангажмана помоћу којих се стиже, корак по корак, до тзв. "негацијски изведених" дефиниција. Усаглашавању схватања бар на тај начин о томе шта је тероризам, свакако доприносе драстични случајеви и воља великих сила да отклоне ту врсту опасности од себе једном широм, чак и глобалном акцијом за коју им је потребна подршка других бар у форми несупростављања или задобијања макар минималне сагласности о томе шта је тероризам у неком конкретном случају. Међутим, такве, негативне дефиниције немају никакву научну вредност јер је ваљаност једне дефиниције условљена потребом да буде "позитивна и исказана у обли-

ку тврдње, зато што се негативном дефиницијом остварује само диференцирање од других предмета и појмова"³, при чему се не утврђују битна својства предмета дефинисања, а број диференцијација са другима може бити бескрајан сходно принципу "шта све нешто није".

Супротно распрострањеном лаичком уверењу о регионалној ексклузивности па и пунктуалности тероризма, он је врло *распрострањен* феномен. У свету је мало држава које у својој ближој прошлости нису биле или сада нису на неки начин захваћене тероризмом. Исто тако, вољна или политички рационална солидарност данас нагони огроман број земаља да се солидаришу са великим силама, пре свега САД које инсистирају на борби против тероризма као важном светском задатку.

По много чему судећи тероризам је не само доживљен као *глобална опасност већ он је и јесте. Шта више може се рећи да ће тероризам бити сигурни праћилац 21 века, што ће неминуовно морати да доведе до утврђивања једне одређене дефиниције тероризма, при чему би било неопходно да та дефиниција буде ослобођена од одређености било којим политичким интересима*. Само тако би се на овом плану омогућило приближавање вечном античком идеалу да политика треба да служи општем добру.

Међутим, и онда када једног дана буде међународно прихваћена нека дефиниција тероризма као општеважећа, остаће проблем сталног редефинисања тероризма услед потребе да се дефиниција примери реалности која је променљива, тачније услед промене услова који одређују елементе садржаја ове појаве.

Неопходност сталног преиспитивања и повремених редефинисања тероризма је садржана у његовој политичкој природи, у опасности која од њега прети многим и у његовом динамизму као појаве и процеса.

Све што је политичко пледира на важност и изузетност у третману; затим, тероризам ће увек бити опасан по неку, обично по неку важну власт, а све политичке појаве и процесе, нарочито оне које спадају у домен политичког насиља, карактерише и одређена динамика садржаја која кад значајно и трајно прерасте утврђене границе дефиниендума условљава промену дотад важеће дефиниције. Вредност сваке научне дефиниције, па и

³ Славомир Милосављевић и Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, 2000, с. 167.

дефиниције тероризма, увек се изражава, и изражаваће се и даље, и у томе што је развојна, јер тиме изражава и развојност и разумевање свога предмета.

Литература

- Sir Jeremy Greenstock, in: John Collins, Terrorism, in Collateral Language: A User's Guide to America's New War, 2002, p. 167-168
Walter Laqueur, The Age of Terrorism, 1987, p. 9
Славомир Милосављевић и Иван Радосављевић, Основни методологије политичких наука, 2000, стр. 167

Резиме

Савремени тероризам је један од најатрактивнијих феномена за истраживаче политичких појава. Осим тога, истраживање и дефинисање тероризма је од прворазредне политичке важности будући да САД и низ других земаља које су угрожене тероризмом постављају пред међународну заједницу борбу против тероризма као прворазредни политички циљ. И поред тога, још није међународно прихваћена нека дефиниција тероризма као општеважећа, мада се у оквирима ОУН већ одавно ради на томе. Разлози за то су бројни, а многи од њих спадају у такозване проблеме дефинисања тероризма. Анализа тих проблема потврђује да је тероризам веома сложен и изразито развојан феномен који има низ појавно разноврсних форми, али и то да његово дефинисање ометају: непознавање феномена, појмовна испреплетеност са сродним облицима политичког насиља, присутност емоција при дефинисању, а нарочито политички интереси оних који га дефинишу, као и низ других, мање уочљивих, мада не и мање битних фактора.

Кључне речи: *тероризам, дефиниција, проблеми дефинисања, терор, терила*

A PROBLEM IN DEFINING MODERN TERRORISM

Summary

For researchers of political phenomena, one of the most attractive phenomena in research has been modern terrorism. Moreover, the research and defining of terrorism is of first rate political significance, as the USA and a number of other states imperiled by terrorism are pointing out that the battle against terrorism is a first rate political goal

for international community. However, still in international circles there has not been a definition of terrorism that would be accepted as a standard one, although within the OUN there have been some moves forward in that direction as far as time goes back. There are various reasons for that, and many among them are related to so-called problems in defining terrorism. Analysis of such problems has confirmed that terrorism indeed is a very complex and extremely developmental phenomenon which consists of a number of various forms in appearance. In addition, its defining has been obstructed by: ignorance and unfamiliarity of the phenomenon itself, its conceptual mesh with related models of political violence, arising of emotions while defining it, and, in particular, political interest of those who define it, as well as a number of other, less obvious, but not less important factors.

Key Words: terrorism, defining, problems of defining